

KİTAP İNCELEMESİ
OSMANLI DEVLETİ'NDE ASKERİ İSTİHBARAT (1864-1914)
Gültekin Yıldız

Salim AYDIN¹

Öz

Askerî istihbaratın Avrupa'da temelleri 19. yüzyılda atılmıştır. Prusya askerî istihbarat yapılanmasını hayata geçiren ilk devlettir. Osmanlı Devleti'nde dış askerî istihbarat alanında ilk ataşemiliter ataması 1864 yılında Paris sefaretî hizmetine olmuştur. Dış istihbaratta ataşemiliterlerin yanında zamanla ataşenevaller ve şebenderler de görev almıştır. Ataşemiliterler için ilk talimatname 1883 yılından itibaren Osmanlı Ordusu'nda umum müfettişi olarak görev alan Alman General von der Goltz Paşa tarafından hazırlanmıştır. Osmanlı Devleti'ne ataşemiliterler tarafından en fazla dış istihbarat raporu Rusya ve Bulgaristan Emareti için gönderilmiştir. Osmanlı dış istihbaratı 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı, Balkan Savaşları ve Trablusgarp Savaşı öncesinde raporlar göndermiştir. Avrupa ülkeleri ordu ve donanmalarının, silah ve mühimmat gelişimleri ile sahip oldukları teknolojiler de dış askerî istihbarat tarafından yakından takip edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Askerî İstihbarat, Askerî Teknoloji, Ataşemiliter, Ataşeneval, Şebender.

A BOOK REVIEW
MILITARY INTELLIGENCE IN THE OTTOMAN STATE (1864-1914)
Gültekin Yıldız

Abstract

The European military intelligence was founded in the 19th century. Prussia was the first state to introduce the organization of military intelligence. The first military attaché for foreign military intelligence in the Ottoman State was appointed in 1864 to the Embassy of Paris. Apart from the military attachés, naval attachés and consuls were also employed – in the course of time - in the foreign intelligence. The first regulation for military attachés was prepared by German General von der Goltz Pasha, who started office as general inspector in the Ottoman Army in 1883. The most foreign intelligence reports sent by the military attachés in the Ottoman State were about the Amirates of Russia and Bulgaria. Also, the Ottoman Foreign Intelligence sent reports prior to the 1877-78 Ottoman-Russian War, the Balkan Wars and the Turco-Italian War. The developments in weapons and ammunition as well as in the technologies of the armies and navies of the European countries were observed closely by the foreign military intelligence.

Keywords: Military Intelligence, Military Technology, Military Attaché, Naval Attaché, Consul.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Milli Savunma Üniversitesi Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü,
ORCID 0000-0002-2717-4938, saydin4@msu.edu.tr

Başvuru Tarihi (Received): 01.06.2019 **Kabul Tarihi** (Accepted): 08.07.2020

Giriş

Askerî istihbarat alanında ilk olma özelliği gösteren bu eser, Askerî tarih araştırmaları için de bir örnek oluşturmaktadır. Bu araştırmada daha çok arşiv belgeleri kullanılmıştır. Kitap, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında XIX. yüzyılda temelleri atılan modern dış askerî istihbaratın teorik ve kavramsal çerçevesi çizilerek, kaynaklar ve araştırma yöntemi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde Modern dış askerî istihbarat sisteminin ortaya çıkışı ve kurumsallaşması; İkinci bölümde Osmanlı dış askerî istihbarat faaliyetlerinin kapsamı; Üçüncü bölümde Osmanlı dış istihbarat bilgisinin üretimi ve paylaşılması ele alınmıştır. Toplam 288 sayfa olan kitabın sonunda ekler ve dizin bulunmaktadır.

Kendi alanında ilk olma özelliği yanında, birinci elden kaynakların yoğun olarak kullanıldığı, akıcı bir üsluba sahip bu kitap; hazırlanışı, yöntemi ve içeriği bakımından askerî okullarda okutulacak ders kitabı niteliğindedir.

1. Avrupa ve Dünya’da Ataşemiliterliğin Ortaya Çıkması

Avrupa’daki devletlerde askerî ataşeliğin ortaya çıkışı ve gelişimi ele alınan ilk konudur. Bu amaçla ilk defa, Napolyon subaylarını yurt dışında görevlendirmeyi düşünmüş, subayların bulunacakları ülkelerde, o ülkelerin “harp sanatı” hakkında bilgi sahibi olmaları talimatını vermiş, ancak Fransa’daki yönetim bunu gerçekleştirememiştir. Avrupa’da Napolyon Savaşları’nın sona ermesi ve 1815 Viyana Kongresi sonrasında, Prusya askerî istihbarat yapılanmasını hayata geçiren ilk devlet olmuştur. Prusya, Avrupa’da bazı devletlerin başkentlerine yüzbaşı ve binbaşı rütbelerinde altı subay tayin etmiştir.

Bu konuda Çarlık Rusya’sının modern dış askerî istihbarat servisini, 1812 yılında Savaş Bakanlığı bünyesinde kurmasıyla, öncülük yaptığı söylenebilir. Çariçe Katerina döneminde Çanakkale, Boğazlar, Ege ve Karadeniz bölgelerine gösterir haritaların eksik olduğu anlaşılmış, bu konuda Rus diplomatların Avrupa’daki haritacılık ve topografya ile ilgili gelişmeleri takip etmesi gerektiği Rus yetkililer tarafından vurgulanmıştır. Çarlık Rusya’nın, Osmanlı Devleti ile mücadele edebilmesi için mevcut deniz haritalarının yeterli olmadığı, orduda topografya uzmanlarına ihtiyaç olduğu ayrıca Rus ordusu tarafından dile getirilmiştir.

Avrupa ve Rusya haricinde Dünya’da, Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) ise dış askerî istihbarat faaliyetleri kurumsal olarak ilk defa 1885 yılında başladığı kabul edilir. ABD ordusunda ilk daimî askerî ataşelik 1889 yılında kongre onayı ile başlamıştır. ABD’de dış askerî istihbarat biriminin genelkurmay karargâhı içerisinde müstakil bir başkanlık haline gelmesi 1903 yılında Amerikan Kongresi’nin onay vermesiyle olmuştur.

Balkanlarda ise dış askerî istihbarat kurumunun oluşması, Osmanlı Devleti’nden ilk ayrılan Yunanistan’da 1887’de, Sırbistan’da ise 1884 yılındadır.

Dış askerî istihbaratın da yapıldığı, Modern genelkurmay kurumunun en gelişmiş örneği; Osmanlı Devleti’ne de model olmuş olan Alman Genelkurmayı’nın 1890 yılında çıkardığı “ateşe talimnamesidir”. Bu talimnamede Alman ataşemiliter ve ataşenevallerin görev tanımları yapılmış ve buldukları ülkelerin orduları ve donanmaları hakkında bilgi sahibi olmaları talep edilmiştir. Yine Alman Genelkurmayı, Ataşemiliterlerin görev yaptıkları ülkelerin teşkilatı, mevzuatı, talim ve terbiyesi, teçhizatı gibi hususları rapor etmelerini istemiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesinin an meselesi olduğu bir dönemde, Avrupa’da hemen hemen her devletin genelkurmayında ordu ve donanmalar için istihbarat şubeleri oluşturulmuştur. Bu dönemde

Almanya’nın yurtdışında 21, ABD ve Rusya’nın 31, İngiltere’nin 26, Fransa’nın 24 kara ve deniz ataşemiliteri vardır.

2. Osmanlı Devleti'nde Ataşemiliterlik, Ataşenevallik ve Şehbenderlik

Osmanlı Devleti'nde, Avrupa ordularının teşkilat, teçhizat ve doktrinleri hakkında rapor hazırlayan XVIII. yüzyıl sonlarında barış antlaşması yapmak için Viyana'ya gönderilen ve ilk Osmanlı daimi elçisi olan Ebubekir Râtıb Efendidir. III. Selim döneminde kurulan dış temsilcilikler 1821 Yunan İsyanı sonucunda kaldırılmış, 1830'lı yıllarda II. Mahmud döneminde, günümüzde Türkiye Cumhuriyeti dış temsilciliklerinin nüvesini oluşturan elçilikler açılmıştır. İlk olarak 1834 yılında Paris ve Londra'ya hususi sefirler tayin edilmiştir. Osmanlı Devleti, Avrupa dışındaki ilk elçiliğini 1849 yılında İran'ın başkenti Tahran'da açmıştır.

Osmanlı Devleti daimi elçiliklerini açtıktan sonra, bu elçiliklere ataşemiliter/askerî ataşe atama teşebbüsü 1864 yılında olmuştur. Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Ahmet Esad Bey, Paris sefareti maiyetine askerî ateşe olarak görevlendirilmiştir. Ahmet Esad Bey ataşemiliterliği görevi yanında Paris'te kurulan Mektep-i Osmanî'nin müdürlüğünü de üstlenmiştir. Bu dönemde St. Petersburg Sefaretine de iki ataşemiliter gönderilmiştir. Bunlardan Kolağası Ahmed Bey "birinci ataşemiliter", Yüzbaşı Mustafa Efendi ise "ikinci ataşemiliter" olarak atanmıştır. St. Petersburg'da ataşemiliterler 93 Harbi haricinde devamlı bulunmuşlar, bunlara 1885-1897 yılları arasında ataşenevaller de katılmıştır.

Osmanlı Devleti askerî istihbarat sistemine XIX. yüzyılın son çeyreğinde ataşemiliter, ataşenevallerin yanında şehbenderler de katılmış, bunlar Osmanlı Genelkurmayı'nın II. Şubesine bağlı olarak çalışmışlardır. Ataşemiliterler çoğunlukla erkân-ı harbiyye'nin (genelkurmay) kurmay subaylarından seçilmiştir. Genellikle bu görevi kolağası (üst yüzbaşı) ve kaimmakam (Yarbay) rütbesindekiler yürütmüştür. Osmanlı Devleti'nde ataşemiliterlerin bilgi toplama, raporlama, değerlendirme ve bu bilgileri merkeze gönderme gibi istihbarat taleplerini cevap vermek için ilk talimatname 1883 yılından itibaren Osmanlı Ordusu'nda umum müfettişi olarak görev alan Alman General von der Goltz Paşa tarafından hazırlanmıştır.

Goltz Paşa, talimatnamede, Osmanlı ataşemiliterlerinin raporlamayı nasıl yapmaları gerektiğini anlatmıştır. Bu talimatnameye göre ataşemiliter gittiği ülkede ilk olarak gözlem ve değerlendirme yapılmalıdır. Ataşemiliterlerin buldukları ülkelerin askerî coğrafyasını, telgraf hatlarını, yolları ve demiryolları hakkında bilgi toplamaları şart olarak görülmüştür. Yine Paşa, ataşemiliterlerin askerî işler dışında, siyasetle ilgilenmelerini, gittikleri ülkelerin seçkin toplulukları ile iletişim kurmayı ve bu iletişimde askerî havadisler hakkında bilgi alabilecekleri dostluklar edinmelerini önermiştir. Yine talimatnamede ataşemiliterlere buldukları şehirlerde sosyalleşme adına tiyatrolara, konserlere, balolara ve dönemin askerî kulüplerine gitmeleri tavsiyesinde bulunulmuştur.

Bir taraftan Osmanlı Hükümeti tarafından ataşemiliterlerin yapması gerekenler sıralanırken diğer taraftan ataşemiliterlerin maaşlarının zamanında ödenmediği görülmektedir. Bunun en iyi örneklerinden birisi Mustafa Kemal'in Sofya ataşemiliterliği döneminde çektiği sıkıntılardır. Mustafa Kemal, Bulgaristan gibi otoriter devletlerden bilgi edinmenin zorluğundan bahsetmiş, diğer taraftan resmi makamlardan bilgi toplamak için hafiyelere verilecek paranın yeterli olmadığını dile getirmiştir. Ataşemiliterler bir taraftan maddi sıkıntı çekerken diğer taraftan görev yaptıkları devletlerde sırasıyla yapması gerekenler sıralanmıştır. Bunlar o ülkenin seferi kuvvetini gösteren cetvel, toplanma cetveli, her gün toplanma mıntıkasındaki kuvvetin işaretlendiği cetvel, silahlar cetveli, tertiplenme haritası, yol ve demiryollarını gösterir birer harita hazırlamalarıdır.

Osmanlı Devleti'nde Ataşemiliter ve ataşenevallerden sonra askerî istihbaratın diğer bir haber kaynağı şehbenderlerdir. Günümüzde konsoloslar gibi görev yapan şehbenderler daha çok ticaret yapılan limanlarda görev almışlardır. Zamanla şehbenderlere verilen görevler; yabancı devletlerin askerî kuvvetinin araştırılması, buldukları ülkelerin askerî gelişmeleri hakkında bilgi toplama, yabancı süreli yayınları takip etmektir.

3. Osmanlı Dış Askerî İstihbarat Faaliyetlerinin Kapsamı

İstihbarat faaliyetinin kapsamı ve amacı, “devletin bekasını temin edecek imkânların ve onu tehlikeye sokacak tehditlerin önceden tanınması ve analiz edilmesidir.” Bu anlamda, Osmanlı askerî istihbarat raporları incelendiğinde en fazla raporun Bulgaristan ve Rusya hakkında olduğu görülmektedir. Bulgaristan, Osmanlı Devleti’nden 1909 yılında ayrılmasına rağmen, Bulgaristan Emeti ile ilgili 1878 yılından itibaren raporlar tutulmuştur. Osmanlı Devleti, yakın komşularında kara gücü en fazla olan devletlere tehdit olarak görmüştür. Bu maksada binaen, Almanya ile Osmanlı Devleti arasında 1883 yılından sonra stratejik ortaklık kurulmuştur. Bu stratejik ortaklıkların yanı sıra, Osmanlı Devleti iki yabancı devlet arasında yapılan savaşlara da gözlemci göndermiş, istihbarat faaliyetlerinde bulunmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti, kendisine dolaylı ve doğrudan ilgilendiren devletlerle ilgili askerî işbirliği ihtimali olan devletleri de takibe almıştır. Büyük devletlerarasındaki takip, Rusya’nın Balkan devletleri ile işbirlikleri ve Balkan devletleri arası ittifaklar şeklindedir. Osmanlı Devleti dâhil olduğu çatışmalarda “erken uyarı” istihbaratı alınmasına rağmen, ordu ve donanmanın seferberlik ve intikal hızlarının düşük olmasından dolayı devlet önceliği diplomatik manevralara vermiş ancak bu durum muharebe meydanlarında başarı getirememiştir.

Stratejik karar verme süreçlerinde askerî istihbaratın rolüne gelince; Daha çok Bulgaristan’a ait olan raporlar ön plana çıkmıştır. II. Abdülhamid dönemine gelindiğinde Bulgaristan’ın, Şarki Rumeli ve Makedonya’daki Bulgarları da kendine katarak büyük bir Bulgar birliği oluşturmaya çalıştığı istihbarat raporlarında yer almıştır. Diğer taraftan Yunanistan’ında 1885 yılında Osmanlı sınırındaki toprakları saldırı niyetinde olduğu Atina sefiri Agâh Efendi tarafından rapor edilmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti tarafından, Osmanlı donanması savaşa hazır hale getirilmiş, eksik olan projektörlerin tamamlanması için çalışmalar başlatılmıştır. 1896 Girit isyanı ve 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı’ndan bir buçuk yıl önce Yunanistan’ın Osmanlı topraklarına saldırıda bulunabileceğine dair rapor ataşemiliterler tarafından İstanbul Hükümeti’ne sunulmuştur.

Osmanlı Devleti, 1900’lü yılların başına gelindiğinde, Balkanlar’da en büyük tehlike olarak Bulgaristan Emetini görmüştür. Balkan Savaşı’na kadar geçen süreçte Bulgaristan, ataşemiliterler tarafından sıkı takibe alınmıştır. İstihbarat raporlarında Bulgarların fevkalâde hazırlık yaptığı istihbaratı Yıldız Sarayı’na rapor edilmiştir. Bulgarların asıl hedefinin Edirne olduğu yine istihbarat raporlarında yer almıştır. Belgrat Sefiri Fethi Bey, Yıldız Sarayı’na gönderdiği raporda Balkan ülkelerine karşı alınması gereken tedbirleri sıralamış, Osmanlı-Bulgar çatışmasında Bulgar ordusunda bulunan Müslümanların alabilecekleri tavır da dikkat çekmiştir.

4. Erken Uyarı Sistemi Olarak Dış Askerî İstihbarata Göre Balkan Devletleri ve Balkan Harbi

Osmanlı Devleti dış istihbaratı küçük Balkan ülkeleri arasında kara gücü en fazla olan Bulgaristan Emeti’ni daha çok takip etmiştir. Bulgarların savaş hazırlıkları, orduya asker toplamaları, harekât planları, manevraları, Avrupa ülkelerinden aldıkları silahlar, Avrupa’dan borç bulma gibi gayretleri vb. durumları dış istihbarat tarafından rapor edilmiştir. Bunlara ilaveten, 1911 yılında Rusya ve Avusturya’nın desteklediği Sırbistan, Yunanistan, Karadağ arasında bir ittifakın kurulduğuna, bunlara Hem Hristiyan hem de Müslüman Arnavutların katıldığına, ilk saldırının Bulgaristan’dan geleceğine dair Kosova Vilayetinden gelen istihbarat raporu dikkat çekicidir.

Balkanlarda Osmanlı dış askerî istihbaratı, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) başlamadan daha dört ay önce Osmanlı Devleti’ne karşı Sırbistan ve Karadağ’ın askerî faaliyetlerine dair raporları İstanbul’a göndermiştir. Yine raporlarda; Sırbistan ve Karadağ’ın bir ittifak içerisinde oldukları, Osmanlı Devleti ile bir savaşa girmeyi ve Bosna-Hersek’i Osmanlı’dan koparmak için komiserler vasıtasıyla ihtilal çıkarmayı planladıkları görülmektedir. Balkan Savaşı’na giden

süreçte Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasındaki ittifak süreçleri başta Kosova Vilayeti tarafından İstanbul Hükümeti'ne raporlar gönderilmiştir.

Osmanlı Devleti'ne karşı Balkan Savaşı'nı 8 Ekim 1912 başlatacak olan Karadağ'a dair raporlar iki ay öncesinden Osmanlı ahalisinden Hacı Hayrettin Efendi ve on arkadaşı tarafından Kosova Vilayeti'ne sunulmuştur. Hayrettin Efendi ve arkadaşları; Ağustos ayı içerisinde Karadağlıların, Osmanlı sınırına asker ve top yığdıklarını, milislere silah dağıttıklarını ve Gosine halkının acilen silahlandırılması gerektiğini istemişlerdir. Eğer Gosine halkına silah dağıtılmazsa Karadağlılara teslim olmaktan başka bir çarenin olamayacağını Hayrettin Efendi ve arkadaşları Kosova Vilayeti'ne ima etmişlerdir. Bu yazışmalar Dâhiliye Nezareti tarafından Osmanlı Hükümeti'ne aktarılmıştır. Sadaret tezkeresinde, Karadağlıların, Arnavud kalkışmasından cesaret aldıklarını, Müslüman Arnavudların isyan hareketlerinde bulunabileceği ifade edilmiştir. Osmanlı Hükümeti, Kosova ve diğer vilayetlerden gönderilen dış askerî istihbarat raporlarına rağmen, hükümet zamanında tedbir alamamıştır.

5. İtalya ve Trablusgarp Harbi

İtalya'nın, Trablusgarp'ı işgal edeceğine anlayan ilk ülke Fransa olmuştur. İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etme düşüncesini dile getiren ilk Osmanlı subayı, Roma Ataşenevali Kolağası Rıza Efendi'dir. Rıza efendi İtalyanların gemi sayılarını artırdığını ve İngiltere'ye gemi siparişleri verdiğini bu konuda İstanbul Hükümeti'ne uyarmıştır. İngiliz gazetelerinde, İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal edeceğine dair haberler çıkmış, II. Abdülhamid'in emriyle bu konuda araştırma yapılması için Roma Sefareti Ataşemiliteri Binbaşı Mehmet Şakir Bey'e talimat verilmiştir. Mehmet Tahir Bey 1889 yılı Ocak ayında gönderdiği raporda bunun mümkün görülmediğini gerekçeleriyle açıklamıştır. İtalya'nın Trablusgarp'a işgal edebileceğine dair raporlar belirli aralıklarla devam etmiştir. Sultan II. Abdülhamid 1902 yılı Nisan ayında Meclis-i Mebusan'a talimat vererek devletler hukuku açısından Trablusgarp'taki Osmanlı halkının hâkimiyet hakkının incelenmesini istemiştir. Trablusgarp Valisi, İtalyan işgaline karşı halka dağıtılmak üzere Mauser tüfekleri ile 30-40 bin arasında Martini Henry tüfeklerinin gönderilmesini talep etmiştir.

Sonuçta İtalya'nın Trablusgarp'a işgal düşüncesini Osmanlı Devleti 26 yıl öncesinden fark etmiş, belirli ölçüde tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Bu konuda belgeler 1909 yılına kadar takip edilebilmiştir. 1909-1911 yılları arasındaki belgeler ATASE arşivinde olduğu, bunların bir kısmının hâlâ tasnif edilmediği ve araştırmacılara açık olmadığından zikredilen yıllar arasında yeteri kadar bilgi ve belge elde edilememiştir. Netice'de Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp'ı kaybetmesinin sebebi "istihbarat zaafından çok kara ve deniz kuvvetlerinin imkân ve kabiliyetlerindeki diğer eksikliklerden kaynaklandığı söylenebilir."

6. Rusya ve "Boğaz Seferi Projesi"

İstihbarat raporlarında 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın çıkacağı öngörülmüş, bunun en iyi örneği; Odessa (Hocabey) Şehbenderinin gönderdiği raporlarda 1876'da Rusların Kırım'da yaptığı savaş hazırlıkları anlatılmıştır. Odessa Şehbenderi, Petersburg'dan gelen raporların büyük kısmının savaşla ilgili olduğunu, Odessa halkının da savaşın çıkacağını öngörerek güvenli yerlere doğru hareket ettiğini bildirmiştir. Yine bu dönemde Osmanlı Devleti'ne sınır boylarındaki şehir şehbenderlerinden de raporlar geldiği görülmektedir. Osmanlı-Rus Savaşından sonra Çarlık Rusya'sının boğazlar üzerindeki istek ve arzuları devam etmiştir. Rusya bu emelini gerçekleştirmek için Odessa ve Sıvastopol'dan hareket edecek gemilerle 1886 yılında İstanbul Boğazı'na çıkarma yapacağına dair raporlar Seraskerlik tarafından II. Abdülhamid'e arz edilmiştir. Rusya, Karadeniz'de donanmasını güçlendirmeye devam etmiş, 1897 yılında Odessa Şehbenderi Rusya'nın İstanbul Boğazı'na çıkarma yapabileceğine dair Osmanlı Hükümeti'ne rapor göndermiştir.

Rusya donanmasındaki gelişmeler Birinci Dünya Savaşı'na kadar Odessa, Kefe, Nikolayef, Sivastopol şebkenderlikleri ile Petersburg Ataşenevalliği tarafından rapor edilerek Osmanlı Hükümeti'ne gönderilmiştir. 1897 yılında başlayan Osmanlı-Yunan Harbi esnasında Çarlık Rusya'nın İstanbul Boğazı'na çıkarma yapacağına dair Sivastopol şebkenderinin hazırladığı raporlar İstanbul'a ulaşmış bu konuda, Osmanlı Hükümeti tarafından Petersburg ataşemiliter ve ataşenevallerinden görüş istenmiştir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rusya sınırları içerisinde kalan, Rusların Kars ve Sarıkamış'ta yaptıkları tatbikatlar Kars şebkenderliği tarafından Osmanlı Hükümeti'ne gönderilmiştir. Çarlık Rusyası'nın Kafkaslardan daha fazla Balkanlara önem verdiği bu bölgeye yakın olan II. ve III. Orduların silah ve mühimmat siparişlerinden en büyük payı aldığı da kitapta yer almaktadır.

7. Askerî Teknolojideki Gelişmeler ve Yeni İcatlar

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren askerî istihbarat çalışmalarının yanında, Dünya'da hızla gelişen askerî teknoloji sektöründeki gelişmeleri de takip etmiştir. Osmanlı Devleti'nde silah ve mühimmat alma konusunda askerî istihbarat raporları etkili olmuştur. Bu konuda Nordenfelt, Whitehead ve Krupp gibi silah üreticisi fabrika temsilcileri, Yunanistan'ın almak istediği denizaltı ve torpido mühimmatları hakkındaki bilgileri elde etmişler, bu istihbarat bilgilerini Osmanlı yetkililerine ikna etmek ve ürünlerini Osmanlı Devleti'ne satmak için kullanmışlardır. Osmanlı Devleti jeopolitik ve jeostratejik konumundan ve çevresindeki devletlerin Osmanlı'ya karşı tutumları göz önünde olduğundan dolayı silah sanayiinde dış devletlere bağımlı hale gelmiştir. Bunu durumu gören, Nordenfelt, Mauser, Krupp, Rotweil, Kokril, Schneider, Hotchkiss, Gatling gibi silah firmaları ürünlerini Osmanlı askerî yetkililerine ve Yıldız Sarayı'na tanıtmak için çok miktarda tanıtım broşürleri göndermişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin Alman Mauser firmasından silah siparişi vermeden önce, komşu devletlerden özellikle Bulgaristan Emeti'nin kullandığı tüfeklerde gereksiz mermi kullanımını önleyecek "tevkif mandalı"nın olmadığı Serasker Rıza Paşa tarafından vurgulanmış, silah siparişi verilirken bu gibi hususların dikkate alınması Serasker tarafından dile getirilmiştir. Yine, yakın tehdit olarak görülen Balkan ülkelerinin, Avrupa'daki üreticilere sipariş ettiği silah ve mühimmat ile ilgili istihbarat raporları alınmış, bu durumu engellemek için Osmanlı Hükümeti çaba sarf etmiştir. Bunun en iyi örneği, Avusturya-Macaristan ve Rusya menşei silahların Bulgaristan'a satışının engellenmesi için Sultan II. Abdülhamid'in giriştiği diplomatik hamlelerdir.

8. İstihbarat Bilgisinin Üretilme Süreçleri

Osmanlı dış askerî istihbaratının, Dünya'daki askerî istihbarat sektörleriyle olgular bakımından benzerlik gösterdiği, ancak paylaşım konusunda bazı farklılıkların ve eksikliklerin olduğu vurgulanmıştır. Osmanlı askerî istihbarat sistemi raporlarının önceliğini Rusya ve Bulgaristan oluşturmaktadır. Bunun en önemli sebebi II. Abdülhamid dönemindeki "savunmacı ve stratejik pozisyon" politikaları olarak değerlendirilebilir. Askerî istihbarat faaliyetleri açık ve kapalı kaynak olarak ele alınmış, en yakın tehdit olarak görülen Rusya ve Bulgaristan her iki alanda ön plana çıkmıştır.

Gizli kaynak istihbaratında Bulgaristan Emeti'nin açık ara önde olmasının nedeni: kamuoyunda kendi silahlı kuvvetleri hakkında bilgi paylaşmamasıdır. Osmanlı dış askerî istihbaratı Bulgaristan Emeti içinde ve çevresinde bilgi edinmek için "memur-ı mahsus, muhbir, casus, hafıye" adları adı altında geçici personel istihdam etmiştir. Osmanlı dış istihbaratı yakın tehdit gördükleri Bulgaristan ve Rusya'nın dışında Osmanlı Devleti ile sınır komşusu olmayan, uzak tehdit olarak görülen Fransa ve İngiltere'nin daha çok donanmalarındaki gelişmelerle ilgili bilgi toplamışlardır. Osmanlı dış askerî istihbaratı tarafından, devletlerin yanı sıra şahıslar içinde istihbarat raporları tutulmuş bunlar hakkında cetveller hazırlanmıştır. Şahıslar

hakkındaki raporlara, Alman ve İngiliz müşavirler ile silah firmalarının İstanbul temsilcileri en iyi örnek olarak gösterilebilir.

9. İstihbarat Bilgisinin Yayımı ve Dağıtımı

Osmanlı Devleti'nde askerî istihbaratın topladığı bilgiler basılmış, bu bilgiler 1908 yılına kadar hem ordu hem de donanma subaylarının yanı sıra diğer devlet görevlileriyle de paylaşılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ataşe raporları, askeriye ile ilgili yabancı süreli yayınlardaki makaleler *Mecmua-ı Fünûn-ı Askeriyye* dergisinde yayınlanmıştır. Dergide kimliği verilen yazarların, rütbe bilgileri verilmemesine rağmen araştırmalar sonucunda, yazarların birçoğunun mirliya (tuğgeneral) rütbesinden daha alt rütbede olduğu görülmüştür. Yazarlar içerisinde ataşemiliter, ataşenevaller ve şehbenderler de vardır. Zikredilen dergide atıfların çoğunun Fransa ve Almanya menşeli olduğu görülmekle birlikte, bunların yanında Rusça, İtalyanca, İngilizce, Bulgarca ve Romence kaynaklar da vardır.

Osmanlı dış askerî istihbaratı ile ilgili rapor ve kitaplar dört ana başlık altında toplanmıştır. Bunlardan birincisi; Subay ve kurmay subaylarca derlenen ve II. Abdülhamid'e sunulan raporlar. İkincisi; Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye'de okutulacak, Harbiye hocaları tarafından çevrilmiş kitaplar. Üçüncüsü; II. Meşrutiyet döneminde, Balkan devletleri ve silahlı kuvvetleri hakkında yayınlanmış kitaplar. Dördüncüsü: II. Meşrutiyet döneminde düşük rütbeli subaylar tarafından hazırlanmış Balkan devletleri silahlı kuvvetleri ve harekât alanlarına dair kitaplardır. Bu dört başlık altında toplanan çalışmalara ayrıca kitap örnekleri de verilmiştir.

Kaynakça

Yıldız, G. (2019). *Osmanlı Devleti'nde askerî istihbarat (1864-1914)*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.